

KÖNYVSZEMLE

HEGEDŰS ANDRÁSRÓL A SZERVEZETSZOCIOLÓGUS SZEMÉVEL

(Búcsú Hegedűs Andrástól, 1922–1999)

Kiadja MTA Szociológiai Kutatóintézet és a Hegedűs család
Osiris 2001, 348 o.

JÁVOR ISTVÁN

ELTE Szociológiai Intézet
1117 Budapest, Pázmány P. sétány 1/A B. ép.
e-mail: jav6503@mail.iif.hu

A Rozgonyi Tamás és Zsille Zoltán által szerkesztett kötet átfogóan mutatja be Hegedűs András életét, cikkeit, tanulmányait. A szerzők az első fejezetben Hegedűs András tanulmányaiból válogattak, a második fejezetben az 1956-os forradalomhoz kapcsolódó interjúkból közöltek szemelvényeket, végül pedig a harmadik fejezetben a Hegedűs Andrásról szóló visszaemlékezésekből válogattak.

Magam nem is merészelnék Hegedűs Andrásról átfogó képet bemutatni, hiszen életem, munkásságom úgy hozta, hogy vele csak a 80-as évek közepén kerültem munkakapcsolatba. Nem volt lehetőségem pályáját, munkásságát, tevékenységének korszakait teljes egészében közről megfigyelni. Ekkor azonban számos beszélgetés alkalmával módom nyílt arra, hogy közelebbről is megismerkedjek a munkásokról, munkacsoportokról, szervezetekről, szervezetek irányításáról, vezetők–munkások viszonyáról alkotott elképzeléseivel, közelebb kerüljek gondolataihoz, gondolkodásához. Ebből a távlatos megközelítésből kísérelem meg Hegedűs András szociológiai elképzeléseinek áttekintését, gondolatait a szervezetről, bürokráciáról, azok kutatásáról, ami az 1960-as évekbeli tanulmányainak egyik fő vonulatát alkotta.

Hegedűs András gondolatai a szervezetszociológia alapjait rakták le, különösen megerősítve azokat az összefüggéseket, amelyek hangsúlyozása a 60-as évek szocialista viszonyai között alapvetően fontosak voltak.

Tanulmányaiban kimutatta, hogy az elkülönült szervezetek megértése, különösen pedig az államigazgatás bürokratikus szervezetének megértése nem lehetséges kizárólag a szocializmus társadalmi viszonyaiból kiindulva. Nem lehet a tulajdonviszonyokból levezetni a bürokratikus szervezetek működését, az államigazgatás rendszerébe való beilleszkedést. Rámutatott arra, hogy éppen azok az akkoriban terjedő gazdasági, gazdaságmatematikai irányítási módszerek, amelyek például a matematizálással összefüggésben erősítették a társadalomtudományokat, professzionalizálták a tervezés módszertanát, szociológiai szempontból sokszor ellentétes hatást tudnak kiváltani. Azt a képzetet keltik, hogy a szervezetek egészére nézve optimális modelleket, optimális működési, tervezési eljárásokat lehet kidolgozni. Mint az *Optimalizálás és humanizálás* c. munkájában írja: „nagyon sok olyan körülmény állhat fel, ami a döntések optimalizálása ellen dolgozik, és a döntések meghozóit arra készíti, hogy a tudomány minden tanácsa ellenére sem a társadalom számára kedvező variánst válasszák.” (Rozgonyi-Zsille [szerk.] 15. o.) Azzal, hogy a tulajdonviszonyokkal szemben, szinte azokkal ellentétben hangsúlyozza az elkülönült szervezetek önálló mozgásformáját, kimutatja elkülönült érdekeit, fontos momentumra világít rá. Bebizonyítja munkáin keresztül azt, hogy a gazdasági és a bürokratikus szervezetek önálló érdekekkel rendelkeznek, és ezek az érdekek nem csak a szervezetek között okoznak ellentmondásokat, konfliktusokat, hanem ezekből az érdekekből társadalmi érdekek nem vezethetők le. Ezzel azonban egy még fontosabb dologra is rámutat – gondoljunk arra, hogy a 60-as évek szocializmusának időszakában vagyunk, a társadalmi érdekek sem képesek a bürokratikus és gazdasági szervezeteken keresztül fentről lefelé hatni és érvényesülni (legalább is ahogy az akkori pártszervek megkísérelték azt definiálni és keresztülhajtani).

Igazából ennél a pontnál – a szociológiailag még megkérdőjelezhető megközelítéstől – Hegedűs András munkáiban messze továbbmegy, kimutatja azt, hogy a partikuláris érdekek összecsapásából, konszenzusából, a bürokratikus szervezetek konfliktusaiból, vagy kooperációiból kialakuló érdek, cél nem a társadalmi érdek, nem a társadalmi cél. Itt egészen más problémák vannak, teljesen más mechanizmusok működnek. Sőt, a *Marx a bürokrácia alapjairól* c. tanulmányában egyértelműen le is írja: a „... szükség-szerűen elkülönülő állami igazgatás nem úgy lép fel, mint az általános társadalmi érdekek, hanem mint partikuláris érdekek képviselője, és mint ilyen voltaképpen nagyfokú ellenállást tanúsít a valóságos társadalmi érdek megvalósításával szemben.” (i.m.: 39. o.)

Rozgonyi Tamással írott munkájában (*Döntési rendszerünk a szociológus szemével*) már a szervezeti felelőtlenség alapvető bürokratikus működési problémájáig is eljut: „...mennél nagyobb a szervezeti koncentráció, és men-